

ХРОНІКА

М.Р.Литвин (Львів), Л.І.ХАХУЛА (Львів)

V НАУКОВІ ЧИТАННЯ ІМЕНІ АКАДЕМІКА Я.Д.ІСАЄВИЧА

Захід, присвячений ушануванню пам'яті видатного українського історика, довголітнього директора Інституту українознавства імені І.Крип'якевича НАН України, голови Міжнародної асоціації україністів та Українського національного комітету істориків, академіка НАН України, закордонного члена Польської академії наук Ярослава Дмитровича Ісаєвича (1936–2010 рр.) відбувся 24–26 лютого 2015 р. у Львові. Його організаторами стали Інститут українознавства імені І.Крип'якевича НАН України, Західний науковий центр НАНУ та МОН України.

Науковий форум, що зібрав близько сотні істориків, археологів, філософів, філологів, релігіє-, літературо-, мистецтвознавців академічних установ і вищих навчальних закладів нашої країни, було присвячено духовній спадщині українського народу й приурочено відзначенню 150-річчя від дня народження знаного церковно-релігійного та громадсько-культурного діяча, митрополита Української греко-католицької церкви Андрея Шептицького (1865–1944 рр.).

Пленарне засідання («На службі церкві й Україні») розпочалося з вітальних слів директора Інституту українознавства імені І.Крип'якевича НАН України д-ра іст. наук *Миколи Литвина*, який актуалізував творчу спадщину Я.Ісаєвича – відомого медієвіста й культуролога, автора низки праць з історії Галицько-Волинської держави, рукописної та стародрукованої книги, церковних братств у містах ранньомодерної доби, етнонаціональних і релігійних ідентичностей у країнах Центрально-Східної Європи. Від імені дирекції Західного наукового центру НАНУ і МОН України вітальні слова передав канд. філол. наук *Богдан Залізняк*.

Першою було заслухано доповідь канд. іст. наук *Ліліани Гентош* про роль і місце візантинізму як парадигми в релігійно-громадській діяльності митрополита Андрея Шептицького; при цьому автор навела унікальні документи з Ватиканських архівів. Д-р іст. наук *Микола Литвин* узагальнив ініціативи ієрарха у сфері української культури, освіти, фінансово-господарського життя, особливу увагу приділивши акціям на захист жертв Голодомору 1932–1933 рр., а також опіці над галицькими та наддніпрянськими художниками-політемігрантами в міжвоєнну добу. На прикладі порятунку ікони святої великомучениці Параскеви з ангелом із церкви Собору Богородиці в Бусовиську на Львівщині д-р іст. наук *Володимир Александрович* розкрив меценатську діяльність Андрея Шептицького, його внесок у розбудову Національного музею у Львові. Канд. іст. наук *Іван Паславський* охарактеризував діяльність митрополита Андрея та монашого уставу отців студитів на чолі з його братом – Климентієм Шептицьким щодо порятунку від нацистського винищення сотень єврейських родин у

митрополичих палатах, храмах і монастирях греко-католицької церкви у роки Другої світової війни. Д-р іст. наук *Петро Шкраб'юк* розглянув взаємини Андрея Шептицького та Івана Франка як приклад зближення українських аристократичної і демократичної еліт Галичини початку ХХ ст. Засідання завершив виступ канд. архітектури *Юрія Лукомського* про археологічно-архітектурні українсько-польські дослідження під егідою Фонду П.Порошенка літописної церкви Пресвятої Богородиці у Холмі, місця ймовірного поховання короля Данила Романовича. Дослідник розповів про виявлені фундаменти церкви, поховання духовних осіб і наголосив на необхідності розширення площі для комплексного вивчення в 2015–2016 рр. Далі робота конференції проходила у формі секційних засідань, де було розглянуто широке коло етнокультурних і конфесійних проблем України та країн Центрально-Східної Європи.

Учасники першої секції («Первісна та середньовічна культура в релігійно-історичному контексті») зосередилися на сучасних проблемах археологічної науки, історії церковно-релігійних і соціально-політичних відносин на українських землях в епоху середньовіччя. Д-р іст. наук *Олександр Ситник* реконструював особливості формування матеріальної та духовної культури Карпатського регіону за доби середнього палеоліту. Роль і місце митрополита Андрея Шептицького в розвитку археологічних досліджень у першій третині ХХ ст. (зокрема у княжому Галичі за участю Ярослава Пастернака) проаналізувала канд. іст. наук *Наталія Булик*. Геополітичні передумови, перебіг і наслідки антиполовецького союзу Візантії і Галицького князівства у середині – другій половині ХІІ ст. представила магістр історії *Ольга Козачок*. Канд. іст. наук *Ярослав Книш* здійснив джерелознавчий аналіз грамоти князя Юрія Даниловича церкві Пресвятої Богородиці у м. Холм. Канд. іст. наук *Ілля Паришин* охарактеризував джерельну цінність папських булл для вивчення угорської політики руського князя Юрія-Болеслава Тройденевича. Міському життю середньовічного й ранньомодерного Львова та інших галицьких міст присвятили свої виступи магістр історії *Мар'ян Хомяк* та канд. іст. наук *Ольга Гуль*, проаналізувавши роль міщанських об'єднань ХV ст. на галицько-руських землях, а також етнонаціональний аспект суспільних конфліктів другої половини ХVІ ст.

Перебіг і результати археологічних розкопок 1991–1992 рр. у крипті собору Святого Юра у Львові оприлюднив канд. іст. наук *Микола Бандрівський*. *Дмитро Павлів*, *Володимир Петегирич* та *Ігор Принада* висвітлили особливості діяльності львівських археологів під час дослідження Меморіалу Першої світової війни у с. Гійче на Львівщині. Д-р іст. наук *Леонтій Войтович* наголосив на необхідності завершення двох наукових проєктів, задуманих академіком Я.Ісаєвичем – публікації енциклопедії Галицько-Волинської держави (укладено електронну версію кількох тисяч гасел) та багатотомної історії Галичини (підготовлено том, присвячений Першій світовій війні).

Найбільше доповідачів зібрала секція «Церква в національно-культурному житті України (ХІХ – початку ХХІ ст.)», де дослідники розглянули церковно-релігійні аспекти українського національного руху у ХІХ ст. в Галичині й Наддніпрянщині, роль греко-католицького духовництва в державотворчих процесах ХХ – початку ХХІ ст., особливості українсько-литовських та українсько-польських церковно-релігійних відносин, проблеми релігієзнавства й історичної регіоналістики як напрямку історичних студій та ін. Риси релігійної ментальності галичан у ХІХ–ХХ ст. виокремив канд. іст. наук *Роман Голик*. Д-р іст. наук *Дмитро Білий* охарактеризував роль церкви у соціокультурному просторі українців Кубані ХІХ–ХХ ст. Канд. іст. наук *Остан Серєда* висвітлив ставлення ранніх народовців до проблем церковно-обрядової ідентичності українців

Галичини у 1860-х рр. Просвітянські видання релігійно-церковної тематики 1870-х рр. проаналізував канд. іст. наук *Володимир Пашук*.

Частина доповідей стосувалася проблеми ролі та місця митрополита Андрея у громадсько-політичному й етноконфесійному житті України новітньої доби. Канд. іст. наук *Ірина Орлевич* представила головні аспекти взаємин ієрарха з лідерами галицького русофільського руху в кінці XIX – у першій половині XX ст. Порівняльний аналіз трактування митрополитом Андреем Шептицьким та єпископом Григорієм Хомишиним моделей суспільно-політичного життя українців у бездержавний період та у відродженій національній державі подав канд. іст. наук *Назар Кісь*. Натомість магістр історії *Ігор Медвідь* порівняв погляди Андрея Шептицького та Івана Франка на форму ідеальної демократичної держави. Трактування митрополитом Андреем проблем душпастирського покликання, громадського життя і служіння подала канд. іст. наук *Наталія Колб*. Канд. іст. наук *Наталія Мисак* охарактеризувала візію Андрея Шептицького про місце та роль освіти й науки для розвитку українського національного руху в Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст. Релігійні практики західноукраїнських жінок рубежу XIX–XX ст. показала канд. іст. наук *Іванна Чертович*.

Відносини між діячами Союзу визволення України і церквою в роки Першої світової війни проаналізував д-р. іст. наук *Іван Патер*. Проблему взаємин праворадикального руху з УГКЦ на прикладі свята «Українська молодь – Христові» розкрив канд. іст. наук *Василь Стефанів*. Взаємовідносини греко-католицької церкви з польським католицьким єпископатом у міжвоєнний період реконструював канд. іст. наук *Тарас Горбачевський*. Участь греко-католицького священства в освітніх процесах у Галичині міжвоєнного періоду XX ст. відтворила канд. іст. наук *Оксана Руда*. Державно-політичні погляди митрополита Андрея Шептицького узагальнила *Наталія Галевич*.

Про церковно-релігійні відносини в Україні в науковому доробку львівського історика, члена Наукового товариства імені Шевченка Миколи Андрусяка (в роки Другої світової війни – директора Інституту історії в Києві) розповіла канд. іст. наук *Марина Чебан*. Дослідник національно-просвітницького руху XIX–XX ст. канд. іст. наук *Феодосій Стеблій* на основі архівних документів, фотоматеріалів та власних спогадів розповів про душпастирський і просвітницький шлях греко-католицького священника Івана Науміва, пароха с. Суходоли, лідера духовного життя Бродівського повіту на Львівщині в 1930–1940-х рр.

Зацікавлення й гостру дискусію викликала доповідь д-ра іст. наук *Андрія Боляновського*, в якій розкривалася проблема взаємин митрополита Андрея з німецькою окупаційною владою впродовж 1941–1944 рр., і на основі нових архівних матеріалів спростовувалися радянські міфи про нібито «тісну співпрацю» ієрарха з нацистською адміністрацією.

Релігієзнавчі студії в Інституті суспільних наук АН УРСР у 1970–1980-х рр., зокрема сектору конкретно-соціологічних досліджень, проаналізував канд. іст. наук *Олександр Луцький*. Канд. політ. наук *Христина Чушак* актуалізувала проблему образу митрополита Андрея Шептицького у так званому «другому обігу» – підпільній публіцистиці польської антикомуністичної опозиції 1970–1980-х рр. Етноконфесійні аспекти сучасних українсько-литовських культурних зв'язків відтворила канд. іст. наук *Олена Лукачук*. Про складність міжконфесійних відносин у Перемишльському воєводстві Республіки Польща (зокрема щодо статусу греко-католицького собору Св. Івана Хрестителя) наприкінці XX ст. розповів канд. іст. наук *Любомир Хахула*.

Секцію завершили виступи канд. іст. наук *Ігоря Чорновола* та магістра історії *Назара Бойчука* про територіально-адміністративні поділи в Україні як напрям регіональної історії, що було показано на прикладі Пустомитівського району Львівської області та Коломийської гімназії.

Особливістю секції «Література в діалозі ідей і досвідів» стала новизна міждисциплінарних тем, спроби пошуку нових етнокультурних смислів у вже, здавалося б, знаних літературних текстах новітньої доби. Член-кореспондент НАНУ *Микола Ільницький* відобразив ментальні особливості життя та побуту бойків і гуцулів у художніх творах І.Франка «Ярмарок у Сморгі» та Г.Хоткевича «У корчмі». Про складні особисті взаємини І.Франка й К.Устияновича розповіла канд. філол. наук *Наталія Оцилок*. Кандидати філологічних наук *Данило Ільницький* і *Віктор Мартинюк* відтворили функціонування в міжвоєнній львівській літературі тем тривоги, примусу й неминучості воєнної загрози. Магістр філології *Ольга Белянцева* проаналізувала літературно-мистецьке життя міжвоєнного Львова за матеріалами часопису «Назустріч» (1934–1938 рр.).

Учасники мовознавчої секції («Мова і церква: тексти, постаті, події») зосередилися на актуальних проблемах історичного мовознавства та діалектології. Науково-просвітницьку діяльність галицьких священників-лексикографів нової й новітньої доби *Я.Головацького*, *Ю.Кмітя*, *М.Мосори*, *В.Коржинського* та ін. проаналізувала канд. філол. наук *Наталія Хобзей*. Канд. філол. наук *Уляна Добосевич* дослідила культуру мови *Андрея Шептицького*. Історію літургійної мови греко-католицької церкви відтворила канд. філол. наук *Наталія Пуряєва*. Канд. філол. наук *Тетяна Ястремська* проаналізувала мовний простір галичан початку ХХ ст. Особливість мовних практик української церкви у студіях *О.Горбача* розкрила канд. філол. наук *Наталія Багнюк*. Магістр філології *Ірина Андрейко* звернула увагу на місце й роль імперативу в пастирських посланнях *Андрея Шептицького* 1899–1901 рр.

Канд. філол. наук *Юрій Осінчук* розповів про особливості написання давніх канонічних Євангелій. Канд. філол. наук *Ганна Войтів* показала функціонування назв богослужбових предметів у пам'ятках української мови XVI–XVII ст. Канд. філол. наук *Оксана Кузьменко* зосередилася на проблемі відображення народно-релігійного досвіду у фольклорних творах про Першу світову війну. Канд. філол. наук *Оксана Сімович* простежила функціонування символу хреста в українській історико-культурній традиції. Діалектичні тексти як віддзеркалення релігійної свідомості наддністрянців проаналізувала магістр філології *Ірина Романина*. Канд. філол. наук *Леся Хомчак* розповіла про назви релігійних обрядів у системі родинно-обрядової лексики говірок населення Надсяння XIX–XX ст. Переклади Святого Письма Т.-Т.Галущинського дослідила магістр філології *Галина Тимошик*. Канд. філол. наук *Ольга Кровицька* продемонструвала роль К.Транквіліона-Ставровецького в українській духовній культурі XVI–XVII ст.

Під час читань було розгорнуто виставку наукових праць ученого-енциклопедиста, виданих різними мовами в Україні, Польщі, Росії, Німеччині, Італії, США; представлено оригінальні світлини з родинних альбомів Ісаєвичів, покладено квіти на могилу *Ярослава Дмитровича* на Личаківському цвинтарі у Львові. Учасники наукового заходу наголосили на необхідності впорядкування чергового історико-мемуарного збірника на пошану визначного історика.